

Aagaard og dens Ejere.

Ved J. C. Jacobsen.

VED HOVEDLANDEVEJEN, der fører fra Færgestedet Aggersund ved Limfjorden til Han Herredernes Hovedby Fjerritslev, c. 1 km syd for sidstnævnte, ligger den gamle Herregaard Aagaard, der nu til Dels er udstykket. Gaarden ligger i en aaben Dalsænkning, der mod Vest udmunder det flade Vesterhan Herred, der jævnt skraaner ned mod den udtørrede Bygholms Vejle og Limfjorden, og mod øst omkranses af lave Bakkedrag i Østerhan Herred. Mod Nord hæver Landskabet sig jævnt til en anselig Højde i Hingelbjerg Høje i Kollerup Sogn mod Syd og Sydøst er Stigningen mere brat, og fra St. Jørgensbjergs højeste Parti, Lejrhøje, der ligger et Par Kilometer i sydvestlig Retning, har man en storslaet Udsigt, særlig mod Syd over Limfjorden til Himmerlands stejle Skrænter. Gennem Dalsænkningen tæt forbi Aagaard flyder Mølleaaen, hvis skønne; karakteristiske Skrænter vidner om, at den engang har været et betydeligt Vandløb, der sikkert har afgivet Vand til de nu næsten tilgroede Voldgrave ved Herregaarden.

Aagaards Tilblivelse kendes ikke, men det er sandsynligt, at den stammer fra Valdemartiden, da Lensvæsenet blev indført her i Landet, idet nemlig de første Ejere, vi kender fra Historien, og som levede paa Valdemar Atterdags Tid, havde Han Herrederne i Len. Naturligvis kunde de nævnte Herreder tidligere have været forlenet til en fjerntboende adelig Herre, men det har næppe været Tilfældet, da Aagaard, saavidt man kan skønne, fra første færd var Hovedsædet for en af Landets rigeste og mægtigste Adelslægter, Familien Gyldenstjerne.

Som et Land kan have sin Sagnhistorie, kan en Gaard ogsaa have sin, og Aagaard har netop en Sagtind, en Periode, der ligger saaledes i det dunkle, at man ikke kan skelne mellem virkeligt og uvirkeligt. Ifølge Historikeren Klevenfeldt og maaske endnu ældre Forfattere skal Aagaard engang have tilhørt en Erik Langben, der blev begravet i en Høj ved Gaarden. Hans Søn Erik Eriksen gik over til Kristendommen og ligger begravet i Sønderholm Kirke ved St. Restrup. Det er som et Strejflys her kastet ind i Mørket, idet det er en Kendsgerning, at saavel Aagaard som St. Restrup hører til Gyldenstjerneslægtes ældste Besiddelser. Som Erik Eriksens Søn nævnes Knud Eriksen til Aagaard og St. Restrup, der igen var Fader til Erik Knudsen, ligeledes til Aagaard og Restrup. Sidstnævnte var gift med Gert Drefild af Engelstedes Datter, og begge skal være begravet i Haraldskjær.

Den nyere Tids største Adelshistoriker Thiset har imidlertid erklæret de tre førstnævnte Ejere for at være opdigtede; den sidste mener han, er optaget efter en gammel Anerække.

Først med *Niels Eriksen*, der skal være en Søn af Erik Knudsen, begynder den uafbrudte historiske Stamrække. Niels Eriksen nævnes først 1310, og man gætter paa, at det er ham, der nævnte Aarstal omtales i Provst Kristjens i Hardsyssels Testamente, ”som havende ejet Gods i Norre Bork (Nørre Horns Herred). Man mener, han ligger begravet i Sønderholm Kirke, hvor hans Ligsten med fædrene og mødrene Vaaben forhen saas. Han skal have været gift med Edel Saltensen. Det maa anses for givet, at Niels Eriksen ejede St. Restrup, hvor han sikkert har boet til sin Død. Om han tidligere har ejet Aagaard, vides ikke, men, som før antydtes, er der noget, der taler for, at Gaarden fra dens første Tilblivelse har været i Gyldenstjernernes Eje. Selvfølgelig er det heller ikke udelukket, at Niels Eriksen har faaet Gaarden med sin Hustru Edel Saltensen, om hvem man forøvrigt intet ved.

Niels Eriksen og Edel Saltensen havde 4 Børn, deriblandt Sønnen Erik Nielsen, der 1365 nævnes som Ejer af Aagaard, og han er altsaa den første, om hvem vi med Sikkerhed ved, at han ejede Aagaard. Fra nu af er Gaarden uafbrudt i Gyldenstjernernes Eje til 1627. Slægtens Vaaben er meget enkelt: En syvoddet Guldstjerne i Blaafarvet. Hjælmtegnet viser to, stundom jernklædte Arme, der holder et guldrandet, blaafarvet Spejl, besat med 7 Paafjer.

Erik Nielsen til Aagaard nævnes første Gang 1328. Dette Aar besigter han sammen med en Broder Jep eller Jakop Nielsen til Eskjær til Vitterlighed et Godsskøde paa Viborg Landsting. (De besegler her med Gyldenstjernes Vaaben). Det er dog først efter Valdemar Atterdags Tronbestigelse 1340, hans Navn kommer stærkt frem i forgrunden. Han forekommer saaledes 1342 i Kong Valdemars Forpligt af 6. Jan. og 16.-17. Jan. til Vitterlighed sammen med Drost Peder Vendelby, med hvis Datter Cæcilie han var gift; ligeledes nævnes han 1343 som Medforlover for Kong Valdemar ved et af denne udstedt Afstaaelsbrev paa Skaane, Halland og Bleking, og det næste Aar var han ligeledes Medforlover ved Forliget mellem Kongen og Grev Gerts Sønner Henrik og Claus.

Den snilde Kong Valdemar har sikkert set sin Fordel i at knytte den rige og mægtige Adelsmand, der var i nær Familie med flere af Landets mest ansete Slægter, han var saaledes Svoger til de to kendte Herremænd Niels Bugge til Hald og Claus Limbek -, nøje til sig, og maaske har vi her Aarsagen til, at han udnævntes til Marsk og Forlenedes med Han-Herred og Næsbofjerdings. (De 5 Sogne af Han-Herred Vest for Han Vejle). Det er uvist, hvilket Aar han blev Marsk; han benævnes saaledes 1347 ved Arvedelingen efter Svigerfaderen Drost Vendelbo, men antagelig er

han blevet udnævnt 1345, hvilket Aar den hidtidige Marsk Erik Nielsen Banner faldt. Man ved heller ikke bestemt, hvilket Aar han fik Afsked, men han beklædte sikkert Stillingen til efter 1353, thi dette Aar skrev han som Vitterlighed ved Forliget mellem Kongen og Greverne Henrik og Claus. Han maa altsaa ikke have deltaget i det Oprør, som den jyske Adel i Forening med de holstenske Grever anstiftede mod Kongen 1350, og som fik sin Afslutning ved Forliget ved Veringe Aa paa Fyn 1353; men ikke længe efter er han faldet i Unaade, thi 1355 benævnes han som forhenværende Marskalk og Ridder. Vi skal søge at vise Grunden til, at Erik Nielsen kom i Modsætningsforhold til Valdemar Atterdag: Under den uduelige Kong Kristoffer d. Anden saavel som i den kongeløse Periode fra 1332 til 1340 søgte Rigets Stormænd at højne og fæstne deres Magtstilling ved at tilegne sig saa meget Jordegods som muligt og lægge det ind under Hovedgaardene, og de var næppe nøjeregnende i Valget af de Midler, de anvendte. Disse Bestræbelser ophørte selvfølgelig ikke, fordi Landet fik en Konge, men de maatte føre til idelig Strid mellem Kongemagten og Stormændene, da førstnævnte ikke kunde taale, at dens Indtægter stadig formindskedes. Valdemar Atterdag tog mange Tag med Stormændene, og den kloge Konge fik oftest sin Villie; det fik han ogsaa overfor Erik Nielsen til Aagaard, der havde benyttet sin Stilling som Lensmand i Han-Herred til at tilvende sig en Mængde Bøndergods, som han havde lagt ind under Aagaard. Men herom faar vi Fuld Besked i et Thingsvidne af 9. Maj 1355 saalydende: ”Hr. Erik Nielsen (Gyldenstjerne) fordum Kongens Marsk, skøder med fri Villie og velberaad Hu til Kong Valdemar alt det Gods, som han i den Tid, han havde Han-Herred og Nesbofjerding til Len af Kongen, havde erhvervet af Bønderne enten ved Køb, Skøde, Pant, Mageskifte eller paa anden Maade, og for hvilket han havde betalt fuldt Værdi, og forpligter sig derhos til inden førstkommende St. Hansdag at skøde tilbage til de tidligere Ejere alt det Gods, som han i samme Tidsrum havde erhvervet sammesteds af Bønderne, og for hvilket han ikke havde betalt fuld Værdi, og at tilskøde Kongen Herligheden. Dersom der endelig senere skulde blive rejst Beskyldning mod ham, for ikke at have opfyldt formeldte Forpligtelse, hvad der er utænkeligt (”puod absit”), da vil han ved sin og sine Søstersønners (”nepolis”) Ed rense sig for saadan Beskyldning, og iøvrigt erkender han at have modtaget fuld Betaling”.

(De to Søstersønner er Ridderne Erik Nielsen Rosenkrantz og Claus Limbek.) Efter at have udstedt dette Forpligtelsesbrev erholdt Erik Nielsen under samme Dato skriftligt Tilsagn af Kong Valdemar om, at ”han hermed skulde være fri for Tiltale iøvrigt for disse Len m. v.”

Selvfølgelig modtog Erik Nielsen ingen som helst Betaling for det tilbageleverede Gods; det var Kongen, der satte sin Vilje igennem.

Samme Aar tilskødede han Kongen en Gaard i Øster Velling; ogsaa her er der vel Tale om Tvangsafstaaelse.

Erik Nielsen maatte altsaa bøje sig for Kongen; men han bøjede sig kun, fordi det var en Nødvendighed. Vi maa nemlig huske paa, at Valdemar Atterdag paa den Tid var Herre over saavel Nørre Jylland som Øerne, maaske med Undtagelse af Dele af Fyn, hans Magt var altsaa betydelig. Hertil kom, at Claus Limbek var bleven Rigets Marsk, saa det ser ud til, som en Del af Gyldenstierneslægten stod paa Kongemagtens Side.

Kongen og Erik Nielsen var forligte, Venner, var de næppe, og det er meget sandsynligt, at den stolte Herremand deltog i den alvorlige Opstand, den jyske og fynske Adel 1357 rejste mod Valdemar, saa meget mere som næsten hele hans mægtige Slægt deltog. - Det var i den Fejde Erik Nielsens Svoger Niels Bugge blev dræbt ved Middelfart. Striden endte med et Forlig i Kalundborg 1360; blandt de, der beseglede Recessen, nævnes Niels Eriksen og hans Svigersøn Bo Eskildsen Falk til Vallø og Gisselfeldt.

Endnu nævnes han 1361 og 1362 som Vitterlighesvidne samt 1365, da han besegler Kongens Forlig med de holstenske Grever. Ved sidstnævnte Lejlighed nævnes han første Gang som Herre til Aagaard. Sidste Gang han nævnes i Historien er 1378.

I ”Historisk Tidsskrift” anfører Thiset et Par Aktstykker, der kunde tyde paa, at der har bestaaet et Venskabsforhold mellem Erik Nielsen til Aagaard og den store Nationalhelt Niels Ebbesen til Nørreris, hvorfor de skal medtages her:

”Torkel Hval tager i Febr. 1343 et Thingsvidne paa Hr. Niels Ebbesen (sikkert Helten fra Nørreris) paa Vendsyssel Ting saalydende: ”at Therkillus Hwall dersteds for dem havde fremført Thingsvidner, at han havde skjødet sit Gods i ”Arnstorp” og ”Smithstorp” til en vis Lammün paa ”Nicholaus Ebbysen”s Vegne paa det Vilkaar, at ”Nicholaus Ebbysen” skulde gjøre og gjengjælde Terkel Hval et fuldt og tilfredsstillende Vederlag efter Voldgift af de to fornævnte Riddere, og skete dette ikke skulde Handelen være uden Gyldighed”. De to Riddere, der fremførte Thingsvidnet, var Henrik og Ove Nielsen.

Imidlertid faldt Niels Ebbesen i Efteraaret 1340 (Barfod siger i sin Historie, at Helten faldt 1342, Grunden hertil er maaske den, at Thingsvidnet kom saa sent som 43), og nu fører altsaa Terkil sin Sag frem og fører sine Vidner.

”Et andet Thingsvidne af samme Ting er udstedt i Jan. 1347 og viser os, at nu er Godsskødet gaet i Orden, og Niels Ebbesens Forlovere er løst fra deres Hværv. Blandt Niels Ebbesens Forlovere er, foruden hans Broder Esge Ebbesen, Poul Glob samt Erik Nielsen, Rigets Marsk, der er nævnt som en anset

Mand, idet han er Stamfader til den mægtige Slægt Gyldenstjerne og besvogret med Slægterne Vendelbo, Lembek og Rosenkrantz, ligesom to af hans Døtre er gift med Medlemmer af Strangeslægten”.

Erik Nielsen var som nævnt besvogret med mægtige Adelslægter; derimod havde han ikke to Døtre, der var gift med Mænd af Strangeslægten; her kan tænkes at foreligge en Forveksling, idet hans Formand i Marskstillingen jo ogsaa hed Erik Nielsen. Erik Nielsen havde kun to Børn, Datteren Cæcilie, der blev gift med Bo Falk til Vallø og Gisselfeld, og Sønnen Niels Eriksen, der arvede Aagaard.

Niels Eriksen nævnes første Gang 1360, da han beseglede Kong Valdemar Atterdags Haandfæstning i Kalundborg. Det var ham sikkert kært at være med til at lægge en Bremse paa den virksomme Konge, og nogle Aar senere fik han yderligere Lejlighed til at vise, at han var en ivrig Modstander af Kongemagten. 1368 brød et farligt Uvejr løs over Kongens Hoved, hvilket den listige Valdemar for en Del kunde takke sig selv for. Hansestæderne sluttede Forbund med Hertug Albrecht af Meklenburg, og hertil sluttede sig en betydelig Del af den danske Adel. Af de jyske Riddere og Væbnere, der sluttede sig til Oprøret, nævnes følgende: Stig Andersen (Hvide), Claus Limbek, der forhen havde været Rigets Marsk, Lyder Limbek, Iver Nielsen Rosenkrantz, Niels Eriksen (Gyldenstjerne), Gotschalk Skarpenborg, Lave Ovesen, Hartvig Pogvich og Niels Glob. Muligvis er her kun Hovedmændene dragne frem, men viser, at Niels Eriksen er nævnt, skønt han dengang endnu ikke var Ejer af Aagaard. Faderen Erik Nielsen var maaske ikke direkte med i Bevægelsen, da han paa dette Tidspunkt maa have været en gammel Mand. Fra Historien ved vi, at Fjenderne blev for overmægtige, saa Valdemar maatte forlade Landet og overdrage Regeringen til Drost Henning Podebusch. Det lykkedes den dygtige Drost at splitte Forbundsfællerne. Først sluttedes en Særfred med Hansestæderne, der var de farligste Modstandere, fordi de raadede over store Pengemidler; derefter opløstes Adels Sammenhold, maaske til Dels som Følge af, at en af dens fornemste Ledere Stig Andersen døde 1369. Kongen vendte tilbage 1372, og nu var der af en god Vilje til de oprørske Undersaatter, af hvilke flere idømtes haarde Straffe. I ”Dansk Adels Aarbog” læses følgende: Niels Eriksen ”forpligtede sig 1373 overfor Kong Valdemar til at opbygge det Slot og Fæste Agersborg (Øster Han - Herred), som var bleven afbrændt i sidste Oprørs- og Fejdetid. At nævnte Forpligtelse er en Straf for Deltagelse i Oprøret, hersker der næppe Tvivl om.

Da Valdemar Atterdag var død (1375), fik hans yngste Datter Margrethe sin umyndige Søn Oluf valgt til Konge, hvilke af mange blev betragtet som en Forbigaaelse af den ældre Datter Ingeborgs Søn Albrecht d. Yngre af Meklenburg, og der opstod atter Uroligheder, idet en Del Stormænd støttede Albrecht,

der mente at have Fordringer paa de nordiske Riger. Det vides ikke, om Niels Eriksen støttede Hertugen, men i saa Fald maa han være faldet til Føje, thi 1387 var han med til at besegle Kong Olufs Haandfæstning. Kort efter maa han være afgaaet ved Døden, thi 1388 ”solgte hans Enke Kristine af Aagaard (de Ager) alt sit Gods i Vester Assels til Dueholm Kloster (Morsø S. Herred).”

Niels Eriksen og Kristine de Ager havde otte børn:

1. Knud Nielsen til Restrup (død 1401) var gift med Anne Vendelbo. Han blev Stamfader til *Restruplinjen*.

2. Cathrine, blev gift med Strange Pedersen. (Hun blev Enke 1406).

3. Bugge Nielsen, der nævnes senest 1446.

4. Henrik Nielsen, der nævnes 1406 og 1409.

5. Peder Nielsen, der arvede Aagaard og blev Stamfader til *Aagaardlinjen*.

6. En Datter, maaske gift med Elef Elefsen (Bild).

7. Gotskalk Nielsen (død 1406), gift med Susanne, Enke efter Erik Eriksen Banner.

8. Erik Nielsen til Tim, der blev Stamfader til *Timlinjen*. Han var gift først med N. N. af Stormvasaslægten, anden Gang med Gørvel Andersdatter Lunge. Erik Nielsen døde ved 1455 i en meget høj Alder. Hans anden Hustru overlevede ham.

Som vi ser af ovenstaaende, deler Gyldenstierneslægten sig her i tre Hovedlinjer, der hver for sig kom til at spille en betydelig Rolle i Historien. Vi skal i det følgende dvæle ved *Aagaardlinjen*.

Peder Nielsen overtog Aagaard i en meget urolig Tid. Valdemar Atterdag havde ført en forbitret Kamp for at skabe en stærk Kongemagt, hvilket havde kostet ham mangen haard Dyst med Rigets Stormænd. Gyldenstjerneerne havde som oftest været at finde blandt Kongens Modstandere, vel særlig af den Grund, at de hørte til en mægtig og anset Slægt, og at der til samme Slægt hørte adskillige meget selvstændige og stærke Personligheder. Dronning Margrete fortsatte i Faderens Fodspor, men udviste større Besindighed, Smidighed og Klogskab; det lykkedes hende saaledes, selv om det kostede Gunst og Gave, at vinde de mægtige Bisper, i hvilke hun fik en særdeles værdifuld Forbundsfælle, og de verdslige Stormænd maatte da ogsaa efterhaanden falde til Føje. Peder Nielsens Fader havde fundet det klogest at bøje sig for Kongemagten, og selv traadte han i Faderens Fodspor, hvorfor han ogsaa ret hurtig kom frem i forreste Række. Første Gang, han nævnes, er 1389, da bekræftede han som Væbner Børghlum Klosters Løftebrev om Afholdelse af en Messe for Dronning Margrete; men allerede 1391 nævnes han som Ridder i Anledning af, at han var Medforlover for Otto Strangesens Brev paa Øxendrup Tange Gaard til Hr. Niels Rosenkrantz, og Ridderværdigheden var paa hin Tid langt fra almindelig blandt Stormændene, de fleste maatte nøjes med at være Væbnere. 1395 var han

Medlem af Rigsraadet og undertegnede sammen med de øvrige Raadherrer Forliget paa Lindholm Slot, der førte til, at Margrete fik Herredømmet i Sverrig mod at den fangne Kong Albrecht løslodes af Fængslet. Ligeledes medbeseglede han 1397 Kalmarunionen, ved hvilken Lejlighed foruden Dronningen Erik af Pommern var til Stede og hyldedes som Konge i alle tre nordiske Riger. Endvidere undertegnede han 1398 sammen med de øvrige Rigsraader Forliget og Forbundet mellem Kong Erik og den tyske Hærmester Conrad af Prøjsen og Lifland, der ”skulde have samme Rettigheder som Hansestæderne”. (Forliget sluttedes i København).

Som Peder Nielsen trofast har staaet ved Dronning Margretes Side under hendes Bestræbelser for at vinde Herredømmet i Norden, ser det ogsaa ud til, at han støttede hende i hendes Kamp for at vinde Sønderjylland; men Forholdene her laa noget vanskelige. For at faa frie Hænder i Unionsspørgsmaalet havde Dronningen 1386 overdraget Jernhenriks Søn, Grev Gerhard af Holsten, Sønderjylland som et arveligt Len, et Skridt, hun sikkert senere beklagede, da det i høj Grad hæmmede hendes Bestræbelser for alligevel at tilegne sig Hertugdømmet. Saa længe Grev Gerhard levede, opnaaede Margrete da ogsaa kun smaa Resultater; men efter Grevens Fald i Ditmarsken 1404 blev Udsigterne lysere for hende; hun optraadte nu som Beskytter for Enkegrevinden og dennes umyndige Sønner, og det lykkedes hende efterhaanden at faa det ene sønderjydske Slot efter det andet i sin Magt. Til Opnaaelsen af sine Hensigter brugte hun flere forskellige Midler; nødigst brugte hun Magt. Et Eksempel skal anføres for at vise, hvorledes Dronningen kunde bane sig Vej: Biskop Johannes af Slesvig ejede Slottet Swæbstedt, men maatte 1395 afstaa det til Grev Gerhard, der paa det Tidspunkt var Eneherre i Holsten og Sønderjylland; for at faa sin Ejendom tilbage maatte Bispen betale 2000 Gylden. Den høje Prælat frygtede og vel med god Grund, at sligt kunde gentage sig, hvorfor han indlod sig i Underhandlinger med Margrete, der købte eller forpagtede Slottet for et Tidsrum af 6 Aar mod en aarlig Afgift af 300 Mark Sølv. Overenskomsten fandt Sted i Ribe den 31. Juli 1406 ved et Vidne, udstedt af følgende Adelsmænd: Hr. Niels Iversen (Rosenkrantz), Hr. Peder Nielsen (Gyldenstierne) af Aagaard, Hr. Johan Sharpenberg og Hr. Erik Nielsen (Gyldenstierne). Sidstnævnte var Broder til Peder Nielsen og Ejer af Timgaard. Man mener, at Afstaaelsen af Bispens Slot fandt Sted 1405, Aaret efter Grev Gerhards Død.

I sine første Regeringsaar mødte Dronning Margrete, som antydet, nogen Modstand; men efter Kalmarunionens Stiftelse voksede hendes Magt betydelig, ja mod Slutningen af hendes Regeringstid var hun nærmest egenmægtig. Hun havde ganske vist et Rigsraad ved sin Side, men dets Indflydelse var kun

ringe. Det kan ikke undgaa Opmærksomheden, at der ved vigtige Regeringshandlinger ofte var meget faa Medunderskrivere; Aarsagen hertil maa vist søges i den Omstændighed, at Dronningen ofte lod vigtige Embedsstillinger staa ubesatte ved Ledigblivelse. Hun vilde paa den Maade styrke Kongemagten. Ligeledes søgte hun af al Magt at erhverve Krongods omkring i Riget for derved at skaffe Kronen større Indtægter. Det var sikkert for at fremme sidstnævnte Bestræbelse, at hun 1396 fik udvirket paa Viborg Landsting, ”at det Gods, som ulovligt var kommet fra Kronen siden 1368, da ”hendes Fader udfor af Riget”, skulde komme under Kronen igen”. Og Bestemmelsen fik Følger; en Mængde Jordegods blev inddraget, og Stormændene maatte ofte ”gøre gode Miner til slet Spil”.

Gyldenstierne, der ved Køb og Mageskifte var kommet i Besiddelse af meget Jordegods, fik ogsaa Dronningens Magt at føle:

Peder Nielsen havde 1404 af Hr. Anders Ovesens (Slægten Rosenkrantz) Arvinger købt Torup (nu Frisenvold), men denne Handel maatte gaa tilbage et Par Aar efter, da det viste sig, at Anders Ovesen ikke ejede Torup, men allerede 1375 havde tilskødet den til Kong Valdemar. Nu, 31 Aar efter, maatte Arvingerne tilskøde den til Dronning Margrete som den egentlige Ejer. Peder Nielsen fik dog de 200 Mark som han havde givet for Torup, tilbage. Overdragelsen havde vel fundet Sted ved Aarhus Retterting, da den er dateret: ”Aarhus 1406, Februar 11”; den har følgende Ordlyd: ”Hr. Peder Nielsen (Gyldenstierne) af Aagaard fraskriver sig al Rettighed til Torupgaard (Frisenvald i Ørum Sogn, Galten Herred) c. p. efter det ham paa denne Jord i 1404 af Svend Udsøn meddelte Skjøde, da det var blevet ham vitterligt, at Hr. Anders Ovesen, fornævnte Hr. Svend Udsøns Hustrues, Fru Kirstine Anders Datters, Fader tilforn have skødet samme Gaard til Kong Valdemar.”

Samme Aar maatte Peder Nielsen og hans Søsken paa Aalborg Retterting, hvor Kong Erik var til Stede, stadfæste Kronens Ret til Aarup i St. Hans Sogn ved Hjørring med en Mølle, 8 bebyggede Gaarde og 18 øde Gaarde m. m. Stadfæstelsens Ordlyd er saalydende: ”Hr. Peder Nielsen (Gyldenstierne) af Aagaard og hans Broder Erik Nielsen havde ”hørt”, at den Gaard ”Asddorp i Wændesysel” c. p. havde i lang Tid været i Kronens Eje, men da de ogsaa havde ”hørt”, at den for dum skulde have tilhørt deres Forældre, saa at somme sagde ”at de skulde have nogen Ret og andre, at Kronen skulde have Ret til den, saa tilskødede de den ¹⁵/₅ 1406 (L J) Kong Erik og Dronning Margrete enhver dem formentlig tilkommende Ret i Aastrup c. p.”

Lignende Skøder udstedte senere de øvrige af Gyldenstierneres Slægt, der formentlig havde Arveret.

Dronning Margrete brød sig ubetinget ikke stort om hvad den eller den havde "hørt", men hun satte sin Vilje igennem og inddrog Krongodset.

1401 fik Peder Nielsen af Hr. Niels Lykke tilskødet alt dennes Gods i Slet Herred beliggende i Sognene Næsborg, Salling, Løgsted, Vindblæs og Kornum samt tillige Godset i Himmersyssel. I Brøndumgaard fik han ogsaa en Part, der havde tilhørt Jens Lykke, men denne Part afstod han samme Aar til Dronning Margrete, der ønskede at erhverve Gaarden for Kronen.

Desuden ejede Herremanden til Aagaard meget Jordegods nordenfjords, saa han maa have været en rig og mægtig Mand i sin Tid. Det maa vel betragtes som en officiel Anerkendelse, at den mangeaarige Rigsraad 1407 blev forlenet med Riberhus.

Sidste Gang, han nævnes, er 1409, man mener, han døde det følgende Aar.

Peder Nielsen var gift to Gange. Første Gang med en Datter af Gert Ulfstand og Helle Olufsdatter Bjørn; anden Gang med Anne Jepsdatter Lange. Han efterlod sig fire Sønner og to Døtre, af hvilke de tre ældste skal omtales her.

1. *Gert Pedersen*, Peder Nielsens ældste Søn, valgte at træde ind i den gejstlige Stand, maaske paavirket hertil af Morbroderen Jakob Gertsen Ulfstand, der var Biskop i Lund. 1412 blev han Kannik i Roskilde og var 1427, da han deltog i Kampen mod Holstenerne, Biskop; som saadan besøglede han Vaabenstilstanden 1432. Det følgende Aar blev han Biskop i Børglum, men vedblev til sin Død at interessere sig meget for verdslige Ting og optraadte i det hele som verdslig Stormand. Han virkede stærkt for Tiendens Indførelse, hvorfor han var daarligt lidt af Almuen. Biskop Gert Pedersen døde 1452.

2. *Anders Pedersen*, næstældste Søn af Peder Nielsen rejste til England, hvor han kom i Hertugen af Bedfords Tjeneste og deltog i Hundredaarskrigene i Frankrig. Han blev 1433 naturaliseret af det engelske Parlament og antog Navnet Andrew Ogarde (Aagaard). Samme Aar blev han Befalingsmand paa Fæstningen Vire i Normandiet. 1445 arvede han Gods i Danmark, som han ansøgte den engelske Konge om Lov til at hjemføre. Han døde vist 1455. Efter Familietraditionerne skal den kendte engelske Forfatter Rider Hagard nedstamme fra Odgaarde. Hagard mener selv, at det forholder sig saaledes og aflagde 19. . Danmark et Besøg for at se sin Fædrengaard i Han-Herred.

3. *Niels Pedersen (Gyldenstjerne)* til Aagaard var næppe myndig, da Faderen ca. 1410 afgik ved Døden. Muligvis har Farbroderen, Erik Nielsen, Lensmand paa Riberhus, været hans Formynder, thi nævnte Lensmand skriver sig 1426 til Aagaard. Noget bestemt herom kan dog ikke siges. I sin Ungdom var han Hofsinde hos Erik af Pommern, og da denne blev afsat, gik han over til Kristoffer af Bayerns Parti. Ved

Kroningen i Stockholm 1441 blev han slaaet til Ridder.

Sidst i Trediveerne (vist 1439) blev han gift med Pernille Mogensdatter Munk, Datter af Rigsraad Mogens Munk til Boller og Kirsten Pedersdatter Thott. Pernille Munk havde tidligere været gift med Lage Jensen Brock til Klausholm (død 1435), med hvem hun havde Sønnen Axel Lagesen Brock. - I Gads "Danske Magasin" læses, at hun havde siddet Enke i 11 Aar, da hun blev gift med Niels Pedersen; det stemmer dog ikke med "Dansk Adels Aarbog", der, som nævnt, sætter Lage Brocks Død til 1435, hvorefter hun skulde have været Enke i 3 å 4 Aar.

Foruden Aagaard ejede Niels Pedersen Herregaarden Markie i Skaane, og Aar 1433 købte han Herregaarden Bregentved paa Sjælland af Arvingerne efter Laurits Byrdelsback. Man mener, at han havde flere Aarsager til dette Køb; den vigtigste er maaske den, at han ønskede at have en anelig Gaard paa det smukke Sjælland, hvor Forholdene var nogenlunde rolige, medens Bondeoprør stadig ulmede i det nordlige Jylland; endvidere kunde det til Tider have sine Behageligheder at bo i umiddelbar Nærhed af den opblomstrende Handelsby København, der af Kristoffer af Bayern var gjort til Rigets Hovedstad.

Efter sit Giftermaal har Niels Pedersen muligvis taget Ophold paa Aagaard, thi han boede her, da Bondeopstanden et Par Aar efter udbrød.

Den store Bondeopstand under Kristoffer af Bayern, der havde sit Udspring i Vendsyssel, skyldtes dels Overgreb fra de højere Stænder og dels Misfornøjelse med Kongen. Af de gejstlige Stormænd var især Biskop Gert af Børglum ilde lidt af Almuen, fordi han, som foran anført, var en ivrig Forkæmper for Indførelse af Bispetiende, en Skat, som de frihedselkende, stoute Vendelboer af al Magt modsatte sig. Blandt Adelen var det særlig Eske Brock, Bøndernes Vrede var vendt imod; han havde nemlig Ord for at være en stor Bondeplager. - Naar Bønderne ikke saa med stor Venlighed paa Kong Kristoffer, var Grunden nærmest den, at de betragtede ham for at være udpræget adelsvenlig og altsaa en Modsætning til Erik af Pommern, der i hele sin Regeringstid søgte at træde i sin store Forgængers Fodspor med at bekæmpe Stormandsstanden og styrke Kongemagten.

Der hersker blandt Historikere nogen Uenighed om, hvorledes Bondeopstanden 1441 har formet sig. Ved at sammenholde forskellige Beretninger, kan man imidlertid komme til følgende Resultat, der har Sandsynlighedens Præg: Fra Vendsyssel trængte Bondehæren frem mod Nørre Sundby anført af Adelsmanden Henrik Tagesen Reventlov til Bjørnholm (nuværende Høgholm). Ved nævnte By, der var Færgested, har der staaet en Kamp med de adelige Krigere, der maaske har villet forhindre Bønderne i at trænge over Fjorden. Bønderne sejrede, men de har ikke vovet at gaa over Fjorden her, i Stedet

rykkede de langs Fjordens nordre Bred ind i Han Herred, hvor de vel har faaet Forstærkning fra den stedlige Befolkning. Blandt de fangne Adelsmænd var Eske Brock, der efter Sagnet blev hugget i 12 Stykker. Det gik i Han Herred, som det var gaaet i Vendsyssel, rygende Herregaardstomter betegnede Bøndernes Vej. - Blandt de ødelagte Herregaarde nævnes Kokkedal, Frejstrupgaard, der ikke siden blev opbygget, og Aggersborg; sidstnævnte var en Kongsgaard, men Bønderne gjorde næppe Forskel paa Kongsgods og Adelsgods. - Fra Aggersborg vendte Bønderne sig mod Aagaard, og der menes, at der har staaet en Kamp mellem disse og Adelsmændenes Hær paa det sydlige Affald af Bakkepartiet St. Jørgenbjerg. (Herfra stammer maaske de mange Skeletfund, der er gjort her, og som har haft til følge, at Egnens Befolkning har udpeget denne Del af Højdedraget som Valpladsen for det egentlige St Jørgenbjergslag mellem Kongen og Bønderne; men denne Antagelse har man Grund til at betvivle, da Bakkepartiet lidt nordligere er langt gunstigere til Forsvar.)

Maaske har Niels Pedersen ment, at Bønderne vilde have tabt, hvilket de ikke gjorde, thi han forblev ganske rolig paa sin Gaard. Det er ogsaa meget sandsynligt, at han aldeles ikke var nogen Bondeplager og derfor har ment, at han intet havde at frygte af de vrede Bønder. Hans Testamente, der senere skal optrykkes, tyder netop paa, at han har været en god og rettænkende Mand. Alligevel maa man undre sig over, at han ikke var mere forberedt paa Angreb; Kendsgerningerne sagde ham sikkert, at Bønderne ikke gjorde megen Forskel paa de adelige Herrer, naar de havde Magten, og desuden maatte han føle sig usikker, naar han erindrede sig, at Eske Brock, den forhadte Bondeplager, var en Broder til hans Hustrus første Mand, og at han selv var en Broder til Børglumbispens Gert Pedersen.

Bøndernes Angreb paa Aagaard fandt Sted d. 3. Maj 1441 og kom saa uventet, at Herremanden ikke engang havde faaet sine Adkomstbreve til sine Ejendomme i Sikkerhed. Efter Sagnet fandt Angrebet Sted fra de højtliggende Lerhøje sydøst for Gaarden. Besætningen har selvfølgelig sat sig til Modværge, men Resultatet af Kampen blev, at Aagaard blev lagt i Aske.

Om Aagaards Brand foreligger et Vidne 17 Aar efter af 3. April 1458 af Han-Herredsting, at det er "vitterligt, at Niels Pedersens Gaard og Gods og alle Breve blev brændt for Rigets Skyld, saa han kom af sin Gaard med "ikke uden en Stav i sin Haand". Ligeledes afbrændtes hans Ejendomme Pisselhøj, Stenstrup og Ravenslykke i Aars Herred. (Se Vidne af Aars Herredsting af 27. Maj 1492.) Efter at have huseret i Egnene Syd for Limfjorden vendte Bondehæren over Aggersund tilbage til Han Herred, hvor de trak Forstærkningen til sig Vest fra, da Kongens Hær nærmede sig. Den 6. Juni 1441 stod det bekendte Slag paa St. Jørgenbjerg og ved Husby Hule

mellem Kong Christoffer og Bønderne, og som resulterede i Bøndernes Nederlag. Henrik Tagesen blev fangen og senere henrettet; Bøndernes Sag var tabt. Niels Pedersen deltog ikke i Kampen mod Bønderne; det menes, at han efter Aagaards Brand flyttede til sin umyndige Stifsøn Aksel Lagesen Brock til Clausholm. Man ved ikke, hvornaar Aagaard blev genopbygget, men en Del tyder paa, at den ny Gaard blev lagt mere østlig, saa de nuværende ubetydelige Ruiner er Rester af den første Borg.

Niels Pedersens Fader Peder Nielsen havde haft en Mængde Gods i Han Herred og paa Hannæs i Pant af Hr. Per Basse. (Denne Per Basse boede maaske paa Søndergaard i Øsløs; her nævnes nemlig 1568 Hr. Jesper Nielsen Basse.) Under Dronning Margrete var det vanskeligt for Adelen at erhverve Gods, saa Peder Nielsen har næppe vovet at røre ved Besiddelsesformen af de nævnte Ejendomme. Under Kong Christoffer fik Stormændene anderledes Luft under Vingerne, og en Mængde Bøndergods gled nu ind under Herregaardene. Det lykkedes da ogsaa Niels Pedersen sammen med Broderen Bisp Gert, der var en stor Godssamler, paa egne og Broderen Anders Pedersens Vegne at faa Ejendomsret over Pantegodset; det kostede dem 2000 Mark Lybsk, som de maatte betale til Fru Mette Jensdatter Due, der havde Arveret sammen med dem, idet hun havde været gift med deres afdøde Broder.

I det hele var Niels Pedersen en stor Godssamler, og der findes en Mængde Vidner angaaende de forskellige Ejendomshandler, han deltog i. En betydelig Godsforøgelse fik han ved sin Broder Bisp Gerts Død 1452. Herom foreligger følgende: "1454 ¹⁵/₄ i Aalborg forlig mellem Niels Pedersen af Aagaard paa egne og paa sin Broders Anders Pedersens Vegne og Hr. Erik Eriksen af Aunsbjerg paa egne og Broderen Per Eriksens Vegne om Gods og Penge (Arven efter Biskop Gert)."

Anders Pedersen er den i England værende Broder, der vedblev at have Arveret i Danmark. Erik Eriksen til Aunsbjerg var Søn af Erik Jensen (Løvenbalk) til Auensbjerg, der havde været gift med Bisp Gerts Søster Karen. Erik Jensen døde 1453, og Sønnerne Erik og Per er altsaa Medarvinger til Bispens Gods.

Samme Aar som Bispens Gods blev delt, erhvervede Niels Pedersen sig al Ret til Aagaard ved et Forlig med de øvrige Arvinger, Anders Pedersen, Oluf Lunge til Odden, Niels Eriksen til Tim, Jes Olufsen til Bustrup og Brødrene Erik og Per Løvenbalk til Auensbjerg.

Et Dokument af ²⁵/₄ 1452 (dat. Aagaard) skal nævnes her, da det vidner om, at Herremanden til Aagaard var en hjælpsom Mand: "Hr. Niels Pedersen gør vitterligt, at han er gaaet i Borgen for Hr. Anders Nielsen (Banner) til Kokkedal hos hans Søster Fru Ide, Hr. Niels Nielsen (Rosenkrantz's) Efterleverske, for 212 Mark rede Penge, og at han, hvis Pegene ikke

bliver betalt inden førstkommande Juul, giver hende Pant i en Gaard i Klitten i Lild Sogn.”

Niels Pedersen døde i Begyndelsen af 1456; hans Hustru Pernille var død kort forinden. Hans Testamente er af 13. Jan. 1456 og er underskrevet af ham selv og hans Søstersøn Erik Eriksen Løvenbalk, der sammen med Stifsønnen Aksel Lagesen Brock skulde sørge for dets Udførelse. Det omtaler kun de Gaver, der skulde uddeles efter hans Død; men det er meget betydelige Gaver, der hermed bortskænkes til Slægtninge, Venner, Tjenere, Kirker, Klostre, Skoler o. s. v., og de vidner om, at han, trods de store Tab, han led under Bondeopstanden, dog var en rig Mand ved sin Død. Her skal kun nævnes de Gaver, der blev uddelt i Han-Herred samt enkelte andre. (Testamentet i sin Helhed findes i ”Danske Magazin” III R. B. 4 H. S. 291 o. flg.).

Vi nævner først *Gaver til gudelige Formaal:*

1. Sortebrødreklosteret i Næstved: Hans Ridehest og Harnisk.
 2. Prioren sammesteds: Hans Sølvske.
 3. Hver af Præsterne 4 grot og hver Ungbroder 2 grot.
 4. Graabrødrene sammesteds: 1 lødige Mark.
 5. Desuden forskellige Gaver til Kirkerne i Næstved og andre Steder.
 6. Kjettrup Kirke i Han-Herred, som er Sognekirke til Aagaard, skal have en Hest.
 7. Præsten Mattis, her: Hans brune lejdenske Kjortel, foret med Ræveskind.
 8. Hver Kirke i Han Herred (alle tyve): 1 schill. grot.
 9. Ø. Kloster: En lødige Mark.
 10. Hver Præst sammesteds: 4 grot.
- Af Gaver til Slægtninge skal nævnes følgende:
1. Sønnen Mourits Nielsen: Hans Sølvnabe og en Guldring.
 2. Søstersønnen Erik Eriksen Løvenbalk: 60 lybske Gylden.
 3. Søstersønnen Peder Eriksen Løvenbalk: Hans ”bedste Sølvstob”.
 4. Stifsønnen Aksel Lagesen Brock: Et Sølvstob og en Guldring.
 5. Biskop Oluf Daa af Roskilde: Et Sølvstob.
 6. Hans Fætter Niels Eriksen: Et Sølvstob, og dennes Hustru
 7. Fru Mette Eriksen Gyldenstjerne: En Sølvskaal.
 8. Jomfru Ingerd Eriksen Gyldenstjerne: En Perlekrans.
 9. Hans Fætter Peder Eriksen: En Sølvskaal.
 10. Peder Eriksens Hustru Hebele: En Sølvske.
 11. Knud Henriksen Gyldenstjerne: En Sølvskaal.
 12. Forannævntes Hustru Fru Hilleborg: En Guldring.
 13. Henrik Knudsens Efterleverske Fru Ane Munck: En Guldring.
 14. Henrik Knudsens Datter Fru Sofie Rosenkrantz: En Sølvske.

Endvidere nævnes Gaver til trofaste Tjenere:

1. Lasse Foged (Fogden paa Aagaard): Skal have Ellinggaard i Gislum Herred i Himmersyssel, ”hvilket han længe havde lovet ham for hans lange, tro Tjeneste; men ville hans Arvinger ikke, skulle de give ham 40 Mark i Stedet.”
2. Hans tro Svende Anders Thomsen og Jens Kid fik henholdsvis 1 Hest og en Graaværkskaabe.
3. Troels Lauersøn (Foged paa Bregentved): Hans graa Kaabe, Hætte, Hoser og Trøje.
4. Per Kældersvend, sammesteds (Bregentved): En Vinterling.
5. ”Min Svend Blaman 20 mark for 2 Aars Tjeneste.”
6. Jens Staldsvend i Markie (Skaane): 1 Hest. (Han var Foged.)
7. Tilløff (Foged paa Ingestofte paa Laalland): Et Par Øksne.
8. Hr. Peder i Tærsløf (Sognepræsten): Et Par Hoser.

Kjettrup Kirke blev meget vel betænkt fra Aagaard og blev efterhaanden en rig Landsbykirke. Vi skal her gengive af et Sognevidne af Kjettrup Kirke af 19. April 1467, at ”Kragholm med Tilliggende og Gods er givet til vor Frue Alter i Kjettrup Kirke for Messer og Gudstjenester, som holdes derfor.” (Vidnet slutter med, at Gaven er skænket af Mourits Nielsens Forældre. Kragholm er en Bondegaard, der ligger i Nærheden af Aagaard.)

Den i Testamentet nævnte tro Svend Anders Thomsen blev straks efter dræbt af Børglumbispen Jep's Svende; Mourits Nielsen og den dræbtes Stedbroder forfulgte imidlertid Sagen og førte den til Ende efter Skik og Brug, saa Bispen maatte erlægge Bøder m. m.

Ingestofte paa Laalland var et lille Kronelen, som Niels Pedersen aarlig maatte erlægge 10 l. Korn for.

Af Niels Pedersens Testamente kan man skønne, at han i sin Levetid maa have staaet i et personligt Forhold til Kirken, thi han kræver ikke Sjølemesser eller lignende som Vederlag for sine Gaver. Alt tyder paa, at han har været en from og godhjertet Mand. Sortebrødreklosteret i Viborg blev rigelig betænkt i Testamentet, her laa nemlig hans Forældre begravede. Selv vilde han stedes til Hvile i Sortebrødreklosteret i Næstved, der da ogsaa fik rige Gaver. Efter Sønnen Mourits Nielsens Død flyttede dennes Datter Anne Bedstefaderens Lig til Ringsted Kirke, da Sortebrødreklosteret i Næstved blev nedbrudt. Han hviler i Koret Syd for det gamle Alter under en Sten, paa hvilken hans Billede er udhugget. Paa Stenen staar med latinske Munkebogstaver:

Her hviler Ridder Niels Pedersen
Af Aagaard i Jylland,
Som var Mauricii Fader
Deres Sjæle hviler i Fred.

Hans Hustru Pernille Mogensdatter ligger vist begravet i Mariager Kloster. Saavel Aagaard som det øvrige Gods gik i Arv til Niels Pedersens og Pernilles eneste Barn Mourits Nielsen.

Mourits Nielsen Gyldenstjerne (1441-1503/04) er uden Sammenligning den rigeste, betydeligste og mest ansete Mand, der nogensinde har boet paa Aagaard. Han var ikke alene en ivrig Godssamler, men han var tillige en særdeles dygtig Godsadministrator, og hertil kom endvidere, at han viste sig at være en udmærket brugbar Mand i Rigets Tjeneste. Mourits Nielsen var ikke myndig, da hans Fader døde, hvorfor Halvbroderen Aksel Lagesen Brock til Clausholm blev indsat som hans Værge. Han nævnes første Gang i Historien 1457 i Anledning af Drabssagen mod Bisp Jep af Børglum, hvis Svende, som tidligere nævnt, havde dræbt Anders Thomsen (Svend paa Aagaard). 1467 blev han myndig og kvitterede d. 5. April s. Aar Aksel Lagesen for sit Værgemaal. Det følgende Aar blev han gift med Margrete Turesdatter Bielke, Datter af svensk Rigsraad Ture Turesen Bielke til Kragerum i Smaaland, der var Tilhænger af Unionen mellem Danmark og Sverrig.

Foruden de tre store Hovedgaarde Markie, Bregentved og Aagaard arvede han en Del mindre Hovedgaarde samt en Mængde Bøndergods. Hovedgaardene laa spredt i Vendsyssel, der var rig paa den Slags Ejendomme, Bøndergodset grupperede sig selvsagt omkring de store Hovedgaarde; langt den største Part laa dog i Nordjylland paa begge Sider af Limfjorden med Stamgaarden Aagaard som Midtpunkt. Ved Køb og Mageskifte forøgedes hans private Ejendomme imidlertid Aar for Aar, saa han ved sin Død absolut var en af Rigets største Ejendomsbesiddere. (Det samlede Jordtilliggende vil blive udførligt behandlet i Afsnittet om Aagaards Gods).

Foruden de store Privatejendomme sad Mourits Nielsen til forskellige Tider inde med betydelige Forleninger. Fra 1470 til sin Død havde han saaledes Han-Herred i Forlening som Pantelen, muligvis for Summer, hvormed han havde forstrakt Kronen. 1479-81 var han Lensmand paa Aalborghus, 1484-89 havde han Lundenæs som Forlening, og atter fra 1490 til 94 sad han som Lensmand paa Aalborghus. 1498 blev han Lensmand over Horns Herred, der s. Aar ombyttedes med Lysgaard Herred, hvortil et Par Aar senere Nørlyng Herred lagdes.

Med et Lens Overdragelse fulgte det kongelige Følgebrev, der vel omtrent lød ens i alle Tilfælde. Vi skal her i Oversættelse gengive "Kong Christian d. Førstes Følgebrev for Mourits Nielsen til Bønder og menige Almue i Han Herred af 30. Maj 1470": "Vi Christian med Guds Naade Danmarks, Sverigs, Norges, Venders og Goters Konge, Hertug i Slesvig, Greve i Holsten, Stormarn, Oldenburg og Delmenhorst hilser eder os elskelige Bønder og menige Almue, som bygger og bo i Han Herred,

kærlig med Gud og vor Naade. Vide kære Venner, at vi nu har tiltroet og befalet og med dette vort aabne Brev tiltro og betale denne (breffuisere) Mouricius Nielsen vor elskelige Mand og Tjener, I være og have paa vore Vegne Han Herred og eder alle, som vort Brev, han af os derpaa haver under vort hængende Segl, ydermere indeholder og udviser. Thi beder vi og byder eder alle, og hver særdeles, at I herefter være ham hørige og lydige og gøre og give ham til Gode rede eders aarlige Skat, Landgilde, Tjeneste, Sagefald og alt andet, som i os paa Kronens Vegne pligtige er, og ingen anden, saa længe han af os I være have, og aflader det ingenlunde. Forbydes alle vore Fogeder og Embedsmænd og alle andre, hvem de end ere, hannem herudi at hindre, eller lade hindre, møde, Umage i nogen Maade uforrette under vor kongelige Hævn og Vrede. (Herefter følger Kongens Underskrift.)"

Mourits Nielsen blev Rigsraad 1477 og beklædte denne vigtige Stilling til sin Død, naar fraregnes et Aarstid ved Aar 1500. De høje Stillinger, han beklædte, havde til Følge, at han førte en omfattende Brevveksling med saavel Christian d. Første som Kong Hans, og de mange velbevarede Dokumenter giver os et saare værdifuldt Indblik i Forholdene her i Landet under de første Oldenborgere. Brevene fra Christian den Første vidner om, at der har bestaaet et venskabeligt, næsten hjerteligt Forhold mellem Kongen og den rige Herremand til Aagaard, hvilket maaske til Dels skyldtes, at denne har bistaaet Monarken i Pengesager. Kongen var som bekendt ofte i Pengetrang, hvad et Brev til Mourits Nielsen, dateret d. 26. September 1478, da ogsaa giver Udtryk for. Lensmanden opfordres heri til ufortøvet at sende Landehjælpen af Han-Herred i rede Penge, da det har været overmaade dyrt at underholde de mange fremmede Gæster i København. Det har sikkert haft sine Vanskeligheder at skaffe mange rede Penge i en Hast; men har det ikke været muligt, har Mourits Nielsen vel selv kunnet gøre Udvej.

Som nævnt havde han Han Herred som Pantelen og skulde derfor næppe aflægge Regnskab for Lenets Indtægter; men Ledingspligten maatte ydes af alle Len, enten det saa skulde ydes til Lands eller Vands. Mourits Nielsen stillede sin Leding til Skibs, og hvor stor den kunde være ses af en Befaling af 7. Marts 1487 fra Kong Hans saalydende: "Kære Mourits, vi har nogle vore og Rigets mærkelige Ærinder, os og Riget magtpaaliggende, berammet et Møde her i København at holde Valborgdag næstkommende, hvilket Ærinde vi eder undervise vil, naar I til os kommer. Thi beder vi eder kærligen, at I for samme Ærindes Skyld vil komme til København til Skibs med 30 af eders Tjenere, vel færdige med Harnisk og Værge, Kost og Spising indtil St. Mikkelsdag. Og tilsiger alle fribaarne og frelse Mænd, i de Len, I udi være haver, boendes og fri og frelse kendes, at de ogsaa kommer med deres meste Magt med eder til Skibs, færdig med Harnisk og Værge, og I besørger

dem, som vore og Kronens Len ikke har, med Kost og Spising og Skib, saa at I og de er her paa førstnævnte Dag allersenest, siden at følge os i Rigets Tjeneste, hvor Behov gøres. Og forlader os viselig til, at I tager førnævnte Dag til Vare, som I vil vide vort og Rigets Bedste." (Herpaa følger Kongens Underskrift.) Maaske kan Ledingspligten synes stor, men man maa erindre, at Mourits Nielsen paa dette Tidspunkt foruden Han Herred sad inde med Aalborghus Len.

Foruden Ledingspligten hørte ogsaa "det kongelige Gæsteri" med til Lensbyrden. Aar 1493, mens Mourits Nielsen endnu var Lensmand paa Aalborghus, foretog Kong Hans en Rejse gennem Han Herred til Thisted, ved hvilken Lejlighed Lensmanden fik Befaling til "at holde Kongen med Mjød, Øl og Hestefoder fra 16. Jan., da han ankom til Haverslev Præstegaard i Han Herred, hvor han vilde overnatte paa Rejsen til Aalborg, og til d. 3. Februar, da han rejste fra Aalborg til Rold." Hvor stort Kongens Følge var paa denne Rejse, ved man intet om, derimod ved man af et Brev til Mourits Niensens Enke, dateret 1505, hvor stort et Følge man maatte være forberedt paa at modtage. Brevet har omtrent følgende Indhold: "Den 29. August 1505 skriver Niels Klemmensker¹) til hende (M. N.s Enke), at Kongen har skrevet ham til, at han vil være paa Aagaard den Fredag næst efter 5. Dionysi Dag (10. Oktbr.), og er Hans Naades Begærende, at hun vil laane ham Hus og fly ham Staldrum paa Gaarden og deromkring til 300 Heste. Han Herred og Hannæs skulde holdes ham der til Øl, Mad og Hestefoder - samt lade "skikke" dem Sengeklæder." Den 9. Oktober holdt Kong Hans Retterting i Thisted. Næste Dag agtede han sig altsaa til Aagaard.

Man forstaar, at Lensmændene maatte være forberedt paa en forsvarlig Indkvartering, naar Kongen ventedes "paa Gæsteri", Forraadskammerene maatte være vel forsynede. At Forraadskammeret paa Aagaard var nogenlunde i Orden fremgaar at en Inventarieliste, som Mourits Nielsen lod affatte den 6. Febr. 1495. Den 10. Januar havde han nemlig faaet Befaling til med 20 væbnede Svende at følge Kongen til Kalmar, hvor det danske og det svenske Rigsraad skulde mødes. Nøglerne og Fogeddømmet paa Aagaard blev i den Anledning overgivet til Fogden Oluf Skriver, der samtidig modtog ovennævnte Inventarieliste, af hvilken vi skal gengive følgende: 19 Læster Byg og Malt, 3½ Læst Rug, 1 Læst Havre, 1½ Læst Mel, 1350 Sider Flæsk, nyt og gammelt, 80 Nøddekroppe, gammelt og nyt, 630 Faarekroppe, ny og gamle, 300 Gæs, ny og gamle, 7½ Td. Smør, gammelt, som er kommet fra Aalborg (vel Afgift af Lenet der), 22½ Td. Smør af den nye Skyld (vel nærmest af Han Herred Len), 2 Td. Skagfisk, 3 Fjerdinge Helt, 28 Skagfisk (nærmest store Fisk), 8 Td. Sild, 2½ Td. Aal, 3 Td. Honning, 4 Td. Salt, 7 Td. Vildbrad, 1 Td. Ribben (Sider), 1 Td. Kallund (Indmad), 1 Td. saltede

Faarerygge, 6½ Td. Humle, 12 Vorde tør Fisk, 2000 Hvidlinger (vel saltede Smaafisk), 3½ Td. tør Sild, 11½ Snese tør Aal, 20 Øksne- og Kohuder, 52 Malkekøer, 4 Kvier med Kalv, 2 Tyre, 60 Nød (Ungkvæg), 3 Nød, som er i Fodring (fedes), 22 plovdrætte Øksne, 8 Øksne i Laden (skal vel fedes), 22 Ungnød, 17 Kalve, 160 Faar og 4 Faar i Laden, 12 Geder, 82 Svin, unge og gamle, 3 Svin paa Stien (vel til Slagtning), 26 gamle Gæs, 6 Gæs paa Stien, 33 Øg, unge og gamle, 15 unge Foler med de i dette Aar fødte Føl, 2 Mosføl i Laden, 2 Gulv Rug i Laden og en huw (skal maaske betyde Hæs), 2 Gulv Byg, 1 Gulv Havre; der er noget at tage af, 7 Arbejdsheste o. s. v. Herefter følger en Fortegnelse over Avls- og Brugsgenstande baade ude og inde. Man lægger Mærke til, at der ingen Stridsheste er nævnt i Inventarielisten, Aarsagen maa vel være den, at Herremanden og de væbnede Svende er bortrejste, og selv om Mourits Nielsen skal stille sin Leding til Skibs, vil han jo nok have det saadan, at han med sine Svende til Hest kan vise sig i Kongens Følge.

Den rige Brevveksling mellem Mourits Nielsen og Kongerne handlede for største Delen om Forhold vedrørende Lenene eller om Rejser, Rigsraadet skulde foretage, selv om enkelte Breve havde en mere privat Karakter. Ogsaa med Dronningerne førte den mægtige Herremand Brevveksling.

Vi skal her anføre et Brev fra Dronning Dorothea, dateret den 11. (eller 18.) Juli 1478 angaaende en Hest: "Kære Mourits, Hr. Aksel Lagesen (Mourits Niensens Halvbroder) skrev os til om en Hest, som I har og os tjene kan (vil sælge), og at I hid til Sjælland vil komme udi eders Ærinde og førnævnte Hest da med eder over Havet vil tage og lade os den da bese. Nu har vi spurgt, at I her i Landet kommet er. Thi beder vi eder kærligen, at I selv vil straks komme hid til os med førnævnte Hest eller sende os den med eders visse Bud, at vi den bese og skodte²) kan. Thi gør I os synderlig til Vilje udi. Kan vi besinde (synes), at han os tjene kan, da vil vi beholde ham og fornøje eder til gode rede, hvad I for ham skal have. Er det og saa, at han os ikke tjene kan (passer), da vil vi straks sende eder ham igen med før nævnte Bud. Her kan I vide, at rette eder efter". - Et Brev fra Kong Hanses Dronning Christine, dateret 17. Marts 1490, handler ligeledes om en Hest, som Mourits Nielsen har lovet Dronningen, og som hun ønsker skal sendes til Nyborg Slot, hvor Smeden Ølrick har Fuldmagt til at modtage den. Dronning Christines fromme Sindelag skinner igennem ved denne Lejlighed, Brevet slutter nemlig saaledes: "Hvis I sendes os Hesten, vil vi gerne fornøje eder, naar Gud vil, vi mødes."

En af de betydeligste Begivenheder i Danmark i Mourits Niensens Levetid var vel Ditmarsktoget 1500. Han var dengang en ældre Mand (henved 60 Aar) og deltog da heller ikke i Toget; men Kongen gav ham

¹ Maaske Kongens Sekretær.

² Vel sagtens: "Tage god" eller "vurdere".

Underretning om sine Planer i en Skrivelse af 10. Februar 1500. Brevet begynder med at oplyse om, at Kongen efter Samraad med Dronningen og Rigets Raad agter at bortgive sin Datter til Markgreve Joachim af Brandenburg, samt at Kongens Broder Hertug Frederik skal giftes med Markgrevens Søster. Derefter kommer det mere officielle: ” . . . Og agter vi med Guds Hjælp at drage straks i Morgen ind i Ditmarsken, og har Stæderne (Hansestæderne) slaet Haanden af dem og vil dem ingen Bistand gøre. Naar Gud fører, at vi der i Landet vort Ærinde og Vilje skikkel har, eller hvorledes denne ihænde ganger, det vil vi eder i Fremtiden til Kende give. Eller forfarer eller finder vi i disse vore Landsender intet uden Fredelighed, Gud des Lov have! beder vi eder kærligen, at I udi vor Fraværelse rammer vort og Rigets Bedste.”

Hansestæderne har altsaa lovet at være neutrale. Ikke des mindre taber Kongen og Hertug Frederik det kendte Slag ved Hemmingsted d. 17. Febr. Den 20. s. M. skriver Kongen til Mourits Nielsen, som han har lovet; men han omtaler ikke med et Ord Nederlaget, kun takker han Herremanden for de Svende, denne havde laant ham. Svendene har opført sig som brave og trofaste Mænd. Kongen takker for ”Laanet”. Mourits Nielsen skulde jo stille Leding til Skibs og var altsaa fritaget for at deltage i Ditmarsktoget.

Paa Brevene af 1500 staar ganske vist ”Vor Mand og Raad”, men at Brevenes Indhold fristes man dog til at antage, at Mourits Nielsen ikke var Medlem af Rigsraadet i dette Aar; havde han været det, behøvede Kongen jo ikke at give ham Oplysning om, hvad Raadet havde besluttet.

Den 21. Nov. 1500 stod Markgrev Joachims Bryllup med den danske Prinsesse. Ligesom Mourits Nielsen 1478 var indbudt til Kong Hans's Bryllup, var han nu ogsaa til Stede ved Prinsessens, og han fik endvidere Befaling til at følge hende til Tyskland. I Brevet fra Kongen angaaende dette læses følgende: ”Vel færdig med 8 Heste, god Harnisk og gode bekvemme Personer, saa det hele er standsmæssigt, saa der ingen Skam skal gaa ud over Riget.” Kong Hans vil nok have sin Datter ført ud af Landet i fyrsteligt Optog, og han ved, at den rige Herremand til Aagaard kan møde med en Flok statelige Svende.

Et Dokument i Geheimearkivet omhandler et Forlig mellem Biskop Jep Friis af Børglum og Mourits Nielsen om Jens Kalvs Død. Dokumentet er medtaget, saa en Del af Skriften er ulæselig, ligesom ogsaa to af de fire Segl, hvormed det er forsynet, er gaaet tabt. Forliget drejer sig om følgende: Nogle af Mourits Nielsens Svende havde dræbt den adelige Lensmand Jens Kalv, der skrev sig til Nystrup, en Sædegaard i Vang Sogn ved Thisted. Jens Kalv nævnes ofte som Vidne og har sikkert hørt til Lavadelen, maaske var han Væbner. Naar der blev taget saa kraftigt fat paa Drabssagen, som der blev, skyldes det vel, at Jens Kalv var Børglumbispens Lensmand. Ved Kongens

Mellemkomst afgjordes Sagen ved en Voldgift af Rigsraad Strange Nielsen til Nørholm, der var Lensmand paa Ørum Slot, og nogle gejstlige, hvoriblandt Priorerne af Vestervig og Ø. Klostre. Den 7. Marts 1471 maatte Mourits Nielsen i Overværelse at Hr. Niels Kaas, Landsdommer i Nørrejylland, Hr. Anders Nielsen af Kokkedal, Ridder, Hr. Jens Brun, Prior i Nykøbing, Martin Krabbe, Provst af Nors, Per Fris, Jes Thomsen, Per Galskyt, Thomas Jensen, Jep Bagge, Magnus Mangsen, Anders Mangsen og Christen Terkelsen, Væbner, gøre Afbigt for Bispen i Thisted Kirke, og de afbad af hans Hu ”den Skade og Vervelter om Jens Kalvs Død” med ”læg, lærd, fattig og rig, som der da til Stede var”. Bispen erklærede, at han tilgav Mourits Nielsen og hans 7 Svende, dog maatte Herremanden love ogsaa at gøre Afbigt for Kongen og takke ham for hans Mellemkomst, samt erlægge en passende Høviskhed (vel en Bøde). Hermed var Herremanden og Bispen forligte. Den 8. Maj 1475 gav Jens Kalvs Søn Henrik Kalv paa Frænders Vegne Adfejdebrev for Drabet saalydende: ”Henrik Kalv, der er af Vaaben³), jeg gør vitterligt og bekender med dette aabne Brev, at jeg med min fri Vilje og med min og min Søskenes, Frænders Raad og Samtykke har gjort og sagt, gør og siger med dette aabne Brev hæderlige og velbyrdige Mand Mourits Nielsen paa Aagaard, Niels Martinsen, Niels Mikkelsen, Hans Fynbo, Oluf Svensker, Mathis Jyde, Oluf Nielsen og Bent Knudsen og alle deres Frænder og Venner, fødte og ufødte, en tro og tryk Aarfejdede i evig Tid for min kære Fader Jens Kalvs Død, hans Sjæl Gud har, som Mourits Nielsens Svende før skrevne ihjelslog, og siger jeg paa min og mine Søskenes Vegne ham og dem Venskab og evig Fred, som førskrevet staar, for hans Død og den Sag aldrig op at drage igen eller nogen nogen Skade at gøre eller volde for den Sag i evig Tid at nogen, som os vil eller skal gøre og lade for, fødte eller ufødte. Til Vished og Forvaring hænger jeg mit Segl for dette Brev med flere mine og mine Søskenes Frænder og Venner og andre gode Mænd, som er Hr. Strange Nielsen af Nørholm, Ridder, Hr. Henrik Olufsen, Provst i Mors og Han-Herred, Hr. Gjerløf Mortensen, Prior i Ø, Hr. Jens Povlsen, Sognepræst i Kjettrup, Hr. Terbern Madsen, Sognepræst i Klim, Hr. Laurents Christensen, Kapellan paa Aagaard, Hans Bagge af Vorn, Martin Nielsen af Lingsholm, Jens Thomsen af Egeskov, Anders Blik af Nystrup, Per Munk af Haubro, Elbek af Grurup og Jes Andersen, Foged paa Aalegaard. Givet og skrevet paa Han-Herredsting Aar efter Guds Byrd M. C. D. L. XXV Mandag næst efter St. Johannesdag.” Vi vil se, at de nævnte Thingsvidner er Mænd fra saavel Han-Herred som Vendsyssel og Himmerland, altsaa fra Egne, hvor Mourits Nielsen havde Gods.

³ Adelig.

En anden Drabssag omtales i et Brev fra Kong Hans af 9. Juni 1492. Under et Ophold i København i Vinteren 1492 yppede Mourits Nielsens Svende Klammeri, dræbte to af Kongens Svende samt mishandlede hans Bøsssemester, hvorefter de flygtede om Bord paa Skibene; fem af dem var dog taget til Fange. Kongen klager over det skete, og Herremanden maa betale Bøder for sine tøjlesløse Folk.

Kort efter at Mourits Nielsen var bleven myndig, altsaa før han endnu havde overtaget noget Len, maatte han paa Kongens Bud møde ved Hæren for at kæmpe mod Svenskerne. Før sin Afrejse overgav han Fogeddømmet paa Aagaard samt Nøglerne til de Kister, hvor hans Adkomstbreve, Klenodier og Kostbarheder fandtes, til Fogeden Jes Nielsen. Det var en udstrakt Myndighed, der her blev lagt i en Tjeners Haand: Han skulde styre hele Godset, sørge for, at de forskellige Afgifter, Bønderne var pligtige at yde, kom ind, og betale Skatter og andre Udgifter, der skulde ud. Ligeledes skulde han sende Penge og andre Fornødenheder til Herremanden, naar denne krævede det. Var det absolut nødvendigt, maatte han ”i gode Mænds Nærværelse” bryde Seglene og udtage Brevene, naar han straks efter Benyttelsen sørgede for, at Forseglingen atter kom i Orden. Det viste sig imidlertid, at Fogeden var en meget svigagtig Mand. Mourits Nielsen sendte Bud efter Penge, og hvad han ellers havde Brug for, men han modtog intet, og da han søgte Oplysninger om Aarsagen hertil, erfarede han, at Fogeden var rejst bort fra Gaarden og havde taget sig en anden Plads, efter at han først havde opbrudt Kister og Gemmer og røvet sin Husbonds Kostbarheder og Klenodier, der skjultes for senere at kunne føres med, naar der gaves Lejlighed for Fogeden til at slippe ud af Landet. Jes Nielsen slap imidlertid ikke bort; det lykkedes Mourits Nielsens Venner at paagribe ham og holde ham fængslet til Herren selv kom hjem, hvilket skete ”Tirsdagen før Jul (20. Dec.)” Umiddelbart efter Helligdagene, d. 5. Jan. 1468, blev nedsat en Borgstueret paa Aagaard, bestaaende af følgende Sandemænd for Han-Herred: Knud Jensen, Aggersborg, Mat. Smed i Jærum, Graves Tygesen i Klim, Per Nielsen i Bejstrup, Jes Pallesen, sammesteds, og Christen Lauersen i Gjøttrup samt Martin Mortensen i Aggersborg (sidstnævnte var ikke Sandemand). Desuden var til Stede Hr. Strange Nielsen til Nørholm, hans Slægtning Fru Kirstine Eriksdatter Gyldenstjerne, der var gift med Hr. Anders Nielsen Banner til Kokkedal, samt Væbnerne Erik Andersen, Gunmei Munk, Jes Knomus, Høve Henriksen, Vagn Andersen, Anders Grus, Eske Bonde og Jep Skytte. Fogeden vilde imidlertid intet tilstaa, men søgte at redde sig ved Udflugter. For at trække Tiden ud og for maaske at faa Lejlighed til at undfly, foregav han saaledes, at hans Uskyldighed kunde bevises ved en Gennemgang af Regnskabsbøgerne, der efter hans Sigende var gemt hos Prioren i Ø. Kloster. Man henvendte sig nu til Ø. Kloster; men

Prioren var fraværende saa Retten maatte vente med sin Kendelse, til han kom tilbage. Det endte dog med, at Jes Nielsen blev overbevist om Tyveriet og dømt til Døden. Dommen maa være bleven fuldbyrdet kort efter, thi d. 30. Marts s. A. lod Mourits Nielsen læse et Kongebrev ved Fogedens Hjemmeting, Vendelbo-Bygdeting i Hjørring, der gav ham Ret til at tage Erstatning for sit Tab i sammes Gods, ”hvor han kunde det finde”. Det har maaske været vanskeligt at finde noget Gods, der tilhørte den henrettede Foged.

Den 28. Jan. 1493 foreligger et Tingsvidne at Hanherredsting angaaende et andet Tyveri, der har

følgende Ordlyd: Alle Mænd, som dette Brev læser, hilser vi Morten Mortensen, Foged paa Hanherredsting, Anders Christensen, Jes Sørensen, Per Steffensen, Jes Poulsen og Jens Speger evindeligt med Vorherre. Gør vitterligt med dette vort aabne Brev, at Aar 1493 efter Chr. Fød., den 28. Jan., Mandagen før Kyndelmisse var sendt beskeden Mand Christen Brus for os og menige Herredsmænd paa Hanherredsting, som lovligt æskede, buddet, fik og fremlagt et uvitterligt Tingsvidne at 8 lovfaste Danemænd, som var Jens Lauersen, Degn, Kjeld i Holmsø, Per Steffensen, Jes Andersen, Per Villasen, Jes Poulsen, Jens Speger og Per Kjeldsen, hvilke 8 Danemænd endrægtigte vidne paa deres gode Tro og rette Salighed, at Kjeld Person, som var velbyrdige Mands Tjener og Kjældersvend paa Aagaard, begik et fult Tyveri og Forræderi, hvorfor her til Herredsting for de Koster han stjal og forødte og rømte bort med og med hans Gaardslov og Regnskab, som han havde befalet og overdraget ham i Tro og Love.”

De nævnte Retstrætter giver os et lille Indblik i, hvorledes Forholdene var i hine Tider, og vi ser, at de store ingenlunde kunde tage dem selv til Rette. Sidstnævnte Tingsvidne giver tillige den interessante Oplysning, at Sandemænd ogsaa kunde dømme i Tyverisager, hvilket ikke var almindeligt.

(Fortsættes i næste Aargang)

(Historisk Årbog for Thisted amt 1930, side 66-95)